

Vill du kommentera denna artikel är Du välkommen att göra detta med e-post till ukf@ukforsk.se

Välkommen till en vandring med historia på norra delen av Rösaringsåsen

(med Börje Sandén söndagen 22 sept kl 13-15)

Jag vill med denna exkursion bland mycket annat visa vad som ligger bakom begreppet ”**Den gränslösa lokalhistorien**”

Uttrycket myntades år 2004 i samband med att Stockholms universitet ville att jag skulle föreläsa över ämnet ”**Lokalhistorisk forskning à la Upplands-Bro**”.

Detta innebär att källmaterialet inte bara är rent historiska skrifter och handlingar.

Geologi - och **mycket annat** - påverkar i allra högsta grad den lokala historieskrivningen.

Ett exempel: På en geologisk karta – som visar jord- och berg-arter - hittade jag en bosättning som hette **Savolax**.

Det märkliga är att denna bosättningen **inte fanns** på den detaljrika ekonomiska kartan i stor skala. Jag måste emellertid ha berättat om detta Savolax för andra personer, eftersom jag på 1960-talet fick besök av två personer från Kartverket som ville att jag skulle peka ut Savolax på en flygbild som skulle ligga till grund för en ny upplaga av Ekonomiska **standard-kartan**.

Jag var på den tiden lärare här i Låssa och hade med min skolklass hjälpt till att plantera tallar på torpet Savolax åkermarker. Vi hade inte planterat tallplantor i husgrunden där det växte en stor björk. Den syntes tydligt på fotot. **Ett exempel på gränslös lokalforskning.**

Ett annat typiskt exempel på den gränslösa lokalforskningen visade sig när jag fann en utförlig historia om **Fornsigtuna** på Statens **Vismuseum**. Där stod det att Fornsigtuna låg i parken runt herrgården Signhildsberg. i Upplands-Bro - inte på staden Sigtunas nuvarande plats.

Jag hade letat efter **musiken** till folkvisan om Habor och Signhild. Då hittade jag **också ett stort antal akter** med beskrivningar av **Fornsigtuna**. Detta resulterade i 5 sommars arkeologiska utgrävningar och en helt annorlunda historia om Sigtuna än den dittills gällande.

Tala om gränslös lokalhistoria!

Innan vi lämnar den här parkeringsplatsen vill jag påpeka något intressant just här.

Det var på Herrgården Thoresta här nedför bilparkeringen, som man skapade den allra **första skötselplanen** för svenska skogar – ”**Säbyholmsskogen**”. Idag har skogen **blivit Rösaringsåsens naturreservat**. Länsstyrelsen har just publicerat en ny skötselplan.

Där nere i herrgården bildades 1851 det första **Skogshushållnings-Sällskapet i vårt land**

Jag har hittat många handlingar om detta sällskap på bl. annat **bokantikvariaten**.

Och naturligtvis var det tävlingar i plöjning.

Man hade ju nymodigheten att använda en plog som vände på jordtorvan, vilket hade möjliggjorts med de kraftigare **ardennerhästarna**, som kunde **rå på** den styva upplandsleran.

Just den typen av plog hade tillverkats vid det lilla **järnbruket på Lejondal** utanför Bro

– Den ”**Gripenstetska plogen**”

Vi gör idag en helt annorlunda vandring - jämfört med den i våras

Rösarings-vandringen **då** var en beskrivning av sådant som gjort **åsen känd** långt utanför vårt lands gränser med hjälp av arkeologin. Mycket av det jag kommer att säga finns tillgängligt med bilder på UKF:s hemsida.

I dag vill jag närmast berätta om sådant som inte har direkt anknytning till arkeologin. Det har nämligen visat sig att också **geologin** och kan ge oss en synnerligen angelägen **historia**.

_ Jag vill idag ta er med till en märklig s.k. **”dödisgrop”** som kopplar **samma svensk historia** med **klassisk europeisk forntidshistoria**.

_ Där skall vi diskutera begreppet dödisgrop – och en storslagen historia kopplad till den.

För kort tid sedan – när jag i stort sätt var klar med detta manus - fick jag ett mail från en av de verkliga kännarna av ”Rösarings-komplexet”.

_ Dennes budskapet **kan bli ”revolutionerande”** för tolkningen av de komplicerade frågorna om processionsvägens konstruktion. Utförligare resonemang längre fram !!

Nu skall vi gå till ”isgropen”

Här står vi nu i en ”dödisgrop” - på senare tid bättre beskriven som ”dödishåla”

Den här ”hålan” är en mycket liten del av en väldigt stor ”dödishåla” som uppstått när ett jättestort isberg gått på grund och därmed hindrat jökellälven att stjälpas av de söndermalda resterna av de svenska fjällen just här.

Lägg märke till att Uppsala åsen är **60 meter hög** både i **Bålsta och här i Upplands-Bro**. Där emellan hade ett jättestort isberg gått på grund. Grus och sand i jökeln hamnade någon annanstans. Däremellan ligger nu Kalmarviken och lågt liggande delar av Bålsta och Bro, som alltså kan ses som en del av ”dödishålan”.

NU några ord om Uppsalaåsens ”historia”.

Åsen är den längsta i Sverige - man menar att den börjar i Jämtlandstrakten och går sedan som alla norrlands-floder ut mot Östersjön och fortsätter därefter under vattnet och **kommer upp ur havet som Upplands nordligast udde**.

Åsen går sedan söder ut och är ungefär 25 mil lång, innan den vid Södertörns sydspets **dyker ner** i Östersjön – och - har man menat - gått ända ner till norra Tyskland, där den stjälpas ut resterna av de svenska fjällen på Lüneburgerhedens mindre fruktbara marker.

Att **svenska bergarter återfunnits i Tyskland** visades i en **utställning vid Ulva kvarn** norr om Uppsala för många år sedan. Några tyskar hade skapat en utställning där, med de svenska stenbumlingar som de tagit med sig från Tyskland!

I dag är det **en sak** som jag särskilt vill **fästa uppmärksamheten på**. Vart tog jökälvens sten- och grusmassor vägen, sedan den skapat den 61 m höga åsen vid Rösaring ?
I förlängningen av åsen är det **ju åkermark !**

Jo, den **kilometer-tjocka inlandsisen** hade tillfälligt stoppats av det 45 m höga bergmassivet **Hattbergen**, och därmed hade vattenmassorna med alla sina rullstenar tvingats ut åt sidorna.

En del gick ut mot Mälaren, där en ö byggdes upp i havet - **Västra Högholmen**

En del rann mot öster och skapade det jättestora sandtaget längs vägen mot Lindormsnäs.

Dessutom: Själva inlandsisen bör ha stoppats för en kortare tid – och legat still tillräckligt länge för hinna skapa den största **jättegrytan** i kommunen **uppe på Hattbergen**.

En jättegryta bildas när en sten, som ligger på själva berget börjar snurra runt av kraften i det nedstörtande smältvattnet från isens yta.

Isen över Uppland har varit 3 km tjock säger **SGU = Sveriges Geologiska Undersökning**.

Nu går vi över till det som historiska källor har att berätta om den här platsen

Den romerska historieskrivaren Tacitus skrev år 98 om folket som bodde på öarna i den norra oceanen. Det vill säga **Östersjön**

Svionerna

Svionernas samhällen **ligger ute i själva oceanen**. Förutom i män och i vapen ha de sin styrka i flottor. Skeppens form avviker från den vanliga i det hänseendet, att en **spetsig stäv** åt både hållen bildar en **framstam, som alltid är klar för landning**. **Segel** föra de icke, ej heller anbringa de åror i rad vid sidorna. Årorna är lösa, såsom brukligt på vissa floder.

Vapen bär de icke allmänt och ständigt, som hos övrig germaner, de hålles inlåsta under bevakning, som för övrigt skötes av en träl.

Därefter berättar Tacitus om de sju Nerthusfolken.

Gemensamt för alla folken är att de dyrkar Nerthus vilket betyder Moder Jord – och de tror, att hon ingriper i människornas förhållanden och kommer **åkande** till sina folk.

På en ö i oceanen finns en obesmittad lund och i denna en helgad vagn, som täcks av ett kläde. Denna vagn har endast prästen tillåtelse att vidröra. Han är den som märker, när gudinnan är tillstädes i sitt allra heligaste, och som med djup vördnad ledsagar henne, när hon kommer åkande, dragen av kor.

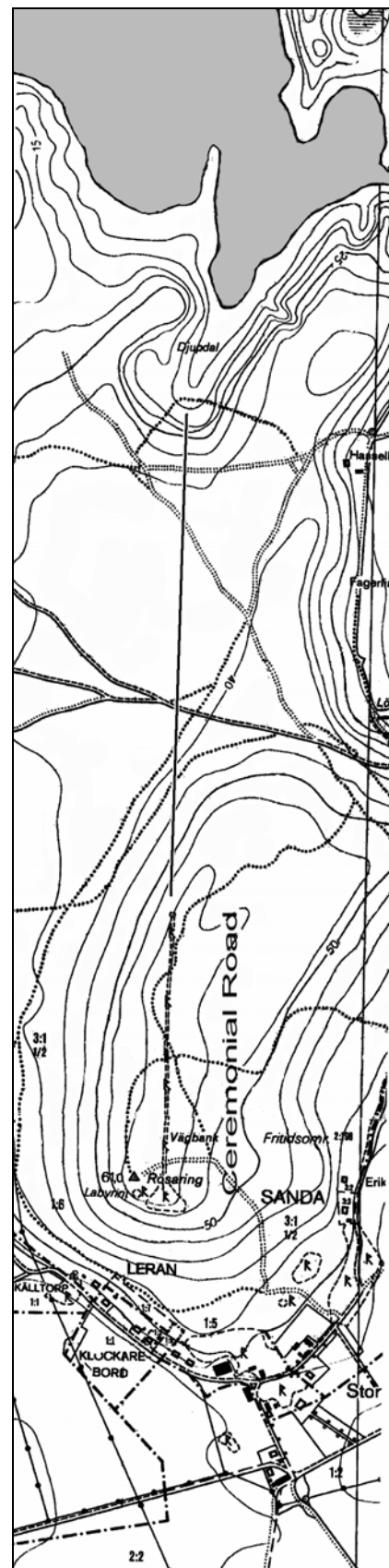
Glada äro dagarna då, festsmyckade är alla de platser som hon aktar värdiga att besöka och gästa.

Man börjar ej krig, man uppträder icke beväpnad, **allt** järnverktyg hålles undanlåst, fred och ro känner man, och man älskar då, men blott till samme präst återför gudinnan till helgedomen, när hon blivit mätt på samvaro med dödliga.

Vagnen, klädet och – om vi vill tro det – själva kultbilden tvättas därpå i **en sjö, som ligger i hemlig avskildhet**. Uppdraget utföres av trälar, vilka samma sjö strax därpå drar ner i sitt djup. Detta har skapat en **hemlighetsfull fruktan** och en from ovisshet om det väsens natur, som blott de till döden vigda får skåda.

Nu skall vi kolla hur den här platsen ser ut på den detaljerade ekonomiska kartan. År 98 låg vattnet vid 2:a nivåkurvan, således 10 meter över dagens vattennivå.

Någon reagerar kanske på att platsen är en vik, inte en sjö. För **den som har skrivit texten** är ”hemlig-heten” det viktigaste. Tacitus som **skrivit** texten har naturligtvis inte själv sett platsen. Om vi tittar på **nivåkurvorna längst upp** på bilden ser vi att **inifrån** dödisgropen så **uppfattas** vattnet som en sjö

Frey - Gunnar Helming - Tut-anch-amon

Jag skall nu läsa ur den isländska Flatöboken

Britt-Mari Näsström. Fornskandinavisk religion, sid 91-93;

Folke Ström, Diser, normor, valkyrior, 1954

Hos svearna var Freys bild så "fylld med trolldom att djävulen talade till människorna från den".

När gudabilden som föreställde Frey fördes fram **i vagn** uppfattade folket i sin vidskeplighet att gudabilden var levande.

De trodde att han behövde ligga med sin hustru.

En ung vacker kvinna fick ta plats i vagnen **såsom** Freys hustru.

Sedan en annan berättelse.

Där berättas om den landsflyktige islänningen Gunnar Helming som kom till en plats hos svearna, där man just höll på med dyrkan av Frey (och Freya).

(Nu förkortar jag historien ganska mycket)

Gunnar sökte skydd i vagnen hos kvinnan som föreställde Freya. Han klädde sig i gudens utstyrsel och **förmådde henne att säga till folket** att han var den magiskt levande bilden av Frey.

Jag behöver inte gå längre än hit i Flatöbokens beskrivning av händelsen för att illustrera mitt följande påstående.

Vi kan så här långt fram i berättelsen göra intressanta jämförelser med egyptisk gudatro; och det med den mest kända av alla egyptiska personer: **Tutanchamon**. Tut betyder staty, anch betyder levande, Amon är namnet på den verkliga osynliga gudomen som också finns i stenstatyer.

Således: Faraonerna var tillfälliga levande representanter för den **osynliga** guden: alltså **Amons levande avbildning**.

Egyptierna hade också avbildningar i sten: granit, eller den ännu hårdare och beständigare dioriten.

Faraonerna var bara de tillfälligt levande varianterna av den verkliga guden.

Man kan **jämföra med kristendomen** som låter Jesus, **guds son**, stiger ner på jorden för att frälsa människorna.

. Nu går vi vidare - Något spännande hände:

Det dök upp en internationellt sammansatt forskargrupp som ville hänga med **oss i Rösarings-forskningen**. Med en astronom i spetsen så har gruppen **efter** de arkeologiska undersökningarna vid Rösaring på 1990-talet bidragit med idéer om att den nyupptäckta processionsvägen hade:

* Ett astronomiskt samband med stjärnhimlen
- via professor Curt Roslund

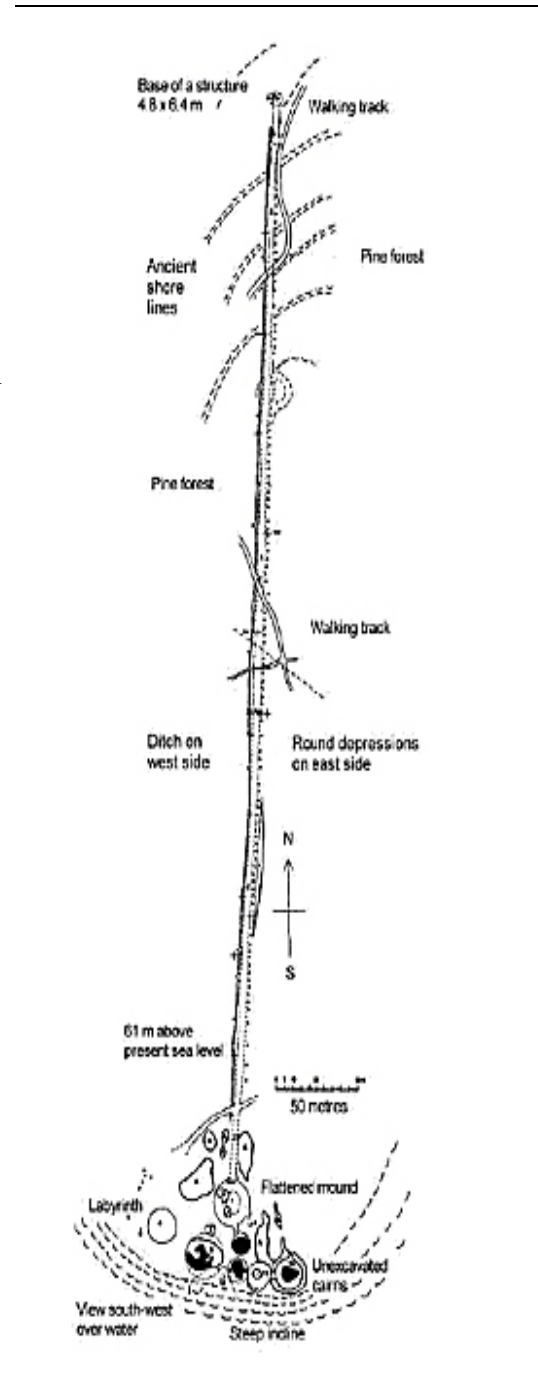
* Ett kulturhistoriskt samband med fruktbarhetskult. – via professor Britt-Marie Näsström – universitet i Göteborg

* Dessutom hade jag gjort den märkliga iakttagelsen att den halvkilometer-långa processionsvägen vid Rösaring inte går spikrakt i hela sin längd.

Ungefär vid mitten ändrar vägen sin riktning helt ”obetydligt”

* Ja, vägen går inte ens precis mot norr, trots att forntidsfolket visste exakta läget

* Vägen ändrar dessutom riktning ”en aning” så att den nordliga delen av processionsvägen pekar rakt mot dödisgropen

De två professorerna blev då besvikna när vägen pekade mot Dödisgropen. Men det blev i stället en intressant lösning för mig - i **dubbel bemärkelse** skulle det visa sig! Redaktören för den svenska (engelskspråkliga) tidskriften **Viking Heritage Magazine** ville att jag nu skulle skriva en artikel om **min syn** på den intressanta processionsvägen.

Nu **var ju problemet löst !?** – trodde man. Jag skrev artikeln och fick hjälp av den nämnda tredje personen i den internationella forskargruppen att snyggade till min skolengelska.

Jag fick senare veta av **denna tredje deltagare** i den internationella forskargruppen som jag efteråt haft mest kontakt med, att astronomiprofessorn sagt att min upptäckt av dödisgropens var en bättre lösningen än deras. När den andra professorn läst artikeln skickade hon ett mail till mig med **orden**: ”Det är roligt när forskningen går framåt.”

Men var problemet verkligen löst?

Att själva processionsvägen ändrar riktning lite grand ungefär på mitten måste betyda något !! Varför ändras riktningen?

Jag grubblade inte så mycket över ändringen tills det började hända spännande arkeologiska saker på en annan plats i kommunen, nämligen vid den s.k. ”**fornborgen**” vid **Draget** nära gränsen mot Bålsta.

Inom familjen plockade vi en tid lingon och blåbär i skogen intill ”fornborgen” Inåt skogen var berget **inte** alls brant och inga typiska fornborgsvallar fanns där. Sådana borde finnas om platsen skulle gälla som fornborg.

Man hade också röjt undan en del sly längre ner sedan vi var där sist. Nu fick jag plötsligt se en mindre vall med en liten vallgrav nedanför den svagt sluttande bergssidan där lingonen fanns. **Detta var definitivt ingen ”fornborg”**.

Jag tänkte. Det här måste vara en forntida ”stavgård” som omgärdade en hednisk kultplats. (*Upplandslagen - förbjöd dyrkandet av hedniska kult-platser*)

Det blev ett snabbt samtal med **Michael Olausson** som några år tidigare doktorerat med en **avhandling** om bl.a. **fornborgar**. Det visade sig att han aldrig besökt Dragets fornborg. Men påstådda så kallade fornborgar” finns ju i parti och minut..

Det här hände när amatörarkeologerna hade en paus i grävningarna vid Rösaring i senare delen av 1990-talet. Det blev snabbtryckning och tillsammans med Olaussons studenter kartlades nu Upplands till ytan största kultplats! Den är **2000 år äldre än Rösaring** – efter vad vi för tillfället (!) vet om Rösaring!

Ett bra **tecken** på att det är en gammal kultplats förstod vi när vi hittade **två ”sakrala” eldplatser** på var sida om en praktfull entré till denna anläggning. Den blev nu Upplands till ytan största kultplats!

Sådana eldar var det yttre tecknet för en slags ”andlig” kommunikation mellan kultplatser och folkgrupper.

Forntidsfolk runt om i världen kunde läsa av solens, och inte minst månens och stjärnornas budskap och ange riktningar mellan kultplatser med stor precision.

Finns det verkligen något bevis för sådan kunskap – här och nu?

Jag brukar framhålla New Grange på Irland som ett lättförståeligt exempel på vad forntidsfolken kunde prestera.

Irländarna hade byggt **sin anläggning – en mindre Uppsala-hög** som en slags stor **gånggrift** med 2 ingångar:

1 _ Den ena för människor att gå in genom.

2 _ Den andra för solens strålar, som vid vintersolståndet under 15 minuter lyser upp en kammare 20 meter in i högen.

Denna anläggning byggde man på Irland - 3000 år före vår tidräkning.

Det fanns mycken kunskap av detta slag runt om i världen - snart sagt i varje världsdela.

Plötsligt insåg jag att **Michael Olaussons rapporter** från undersökningarna vid **Draget** handlade om liturgiska eldar, som uttryck för en sorts ”trådlös” kontakt mellan kultplatser, sådana som de vid Draget och Rösaring **Observera** att eldarna inte använts för matlagning

Innehållet i budskapet styrdes och förklarades av samhällets högsta ledare. som var parallell till dagens gudar och deras ledare på jorden i såväl nutid som dåtid

Arkeologerna som kartlade processionsvägen 1982 hade inget annat att säga om de hundra mycket grunda försänkningarna längs hela processionsvägen än att ”Groparnas funktion är okänd”.

Jag erinrade mig att jag vid en film-dokumentation av utgrävningarna samma år hade placerat marschaller på brickor mellan groparna, som **ett förslag** på vad de grunda groparna kunnat ha använts till.

Eldarna vid kultplatsen Draget kan ha haft ett liturgiskt samband med eldarna längs processionsvägen i mycket gammal tid. Det är min tanke !!

När jag för bara några veckor sedan berättade om det här för en av de främsta kännarna av historien kring Rösaring förstod jag att min infallsvinkel var ny inom forskarleden. Det menade också forskaren i fråga.

Forskaren tackade för mina mycket intressanta synpunkter på konstruktionen av processionsvägen. ”Detta har ingen forskare talat om tidigare

Processionsvägens olika alternativ

Vart pekar förlängningen av den **första** ursprungliga delen av processionsvägen på ?

Det vill säga: Sträckan som har pil som pekar både uppåt och nedåt

_ Pekar den manne mot den år 1996-98 **nyupptäckta kultplatsen vid Draget?**

Den som jag berättat om - Det är tänkbart.

_ Den faktiska processionsvägen är markerad med svart och den gör en **liten avböjning**

_ Jag har förstorat avvikelserna - annars är det svårt att se den

_ Den faktiska **processionsvägen är ifylld med svart**

_ Övre delen av processionsvägen visar riktningen **mot Dödisgropen**

Då professorerna insåg att så var fallet – hoppade de av projektet.

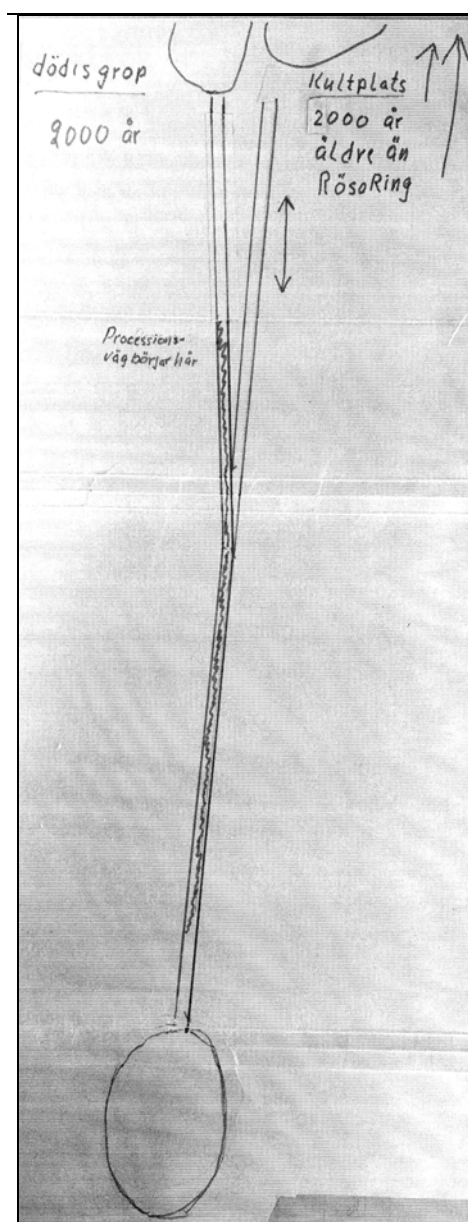
_ Nu är det alltså sträckan med dubbel-pilen som är aktuell

Detta är således den **översinnliga – trådlösa – förbindelsen** som hade markerats i naturen ett stycke framåt.

Det har aldrig funnits en riktig väg mellan platserna

Kanske hade man här vid Rösaring **eldar som fysiskt markerade vägen en kortare eller längre sträcka.**

Detta ägde rum mycket långt tillbaka i tiden.

Nu var det ”bara” att plocka fram fyra storskaliga ekonomiska kartor, och fästa dem samman för att se om Dragets kultplats skulle återfinnas i förlängningen av den ursprungliga vägen som utgått från den plana kullen vid Rösaring. Så tycks var fallet. Med någon centimeters felmarginal på mina kartor stämde det.

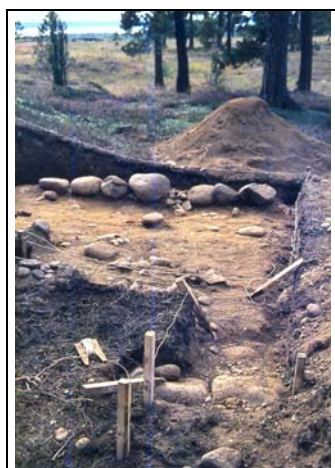
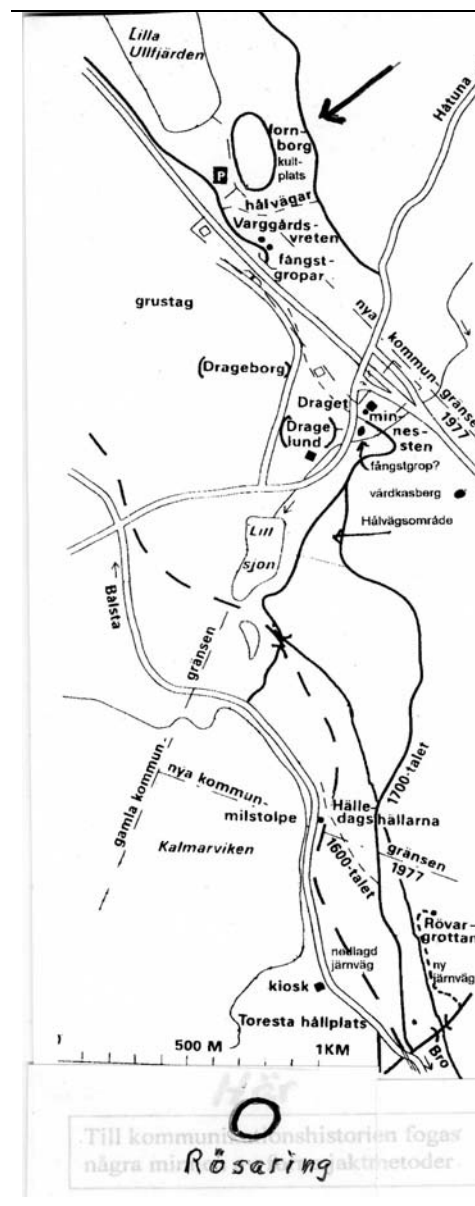
Här en karta som längst upp visar kultplatsen – den ovala ringen. Rösaring ligger längst ned.

Kan möjligen våra lokala initiativ till undersökningar kring Rösaring förmå Raä att på professionell basis lägga upp en arbetsplan. Det mest angelägna är en arkeologisk undersökning av den plana kullen. Det har det aldrig grävts i kullen.

I den sammanfattande redogörelsen som Raä publicerade i bokform 1984 används varje gång ordet gravkulle när man hänvisar till den plana kullen.

Vid exkursionen till dödisgropen tog jag upp detta att man aldrig grävt i den plana kullen trots att min bild från utgrävningen 1981 tycks visa.

Det blir ämnet för sista kapitlet

Kommentarer till ovanstående bild.

När jag fick grävrapporten i min hand efter den allra första arkeologiska undersökning vid Rösaring fann jag till min förvåning den inte innehöll samma mycket talande bild som den jag tagit vid **grävningen 1981**

Bilden **tycks visa** att processionsvägen **går in** i högen, vilket man tolkat som **att vägen byggts först och därefter den plana kullen**

Det är en lättvindig tolkning. Så ser det visserligen ut idag.

Den plana kullen är uppbyggd dels av moränmaterialet uppe på åsen. Det vill säga stenar och grus. Groparna där man tog det syns än idag. Men högen har kompletterats med **lera som man hämtat upp från marken nedanför åsen.**

Man har avsiktligt skapat en närmare 20 meter plan kulle. De många gravkullar som finns på platsen är inte plana.

När det regnar på en lerhög sjunker den ihop och breder ut . Jag har frågat lantbrukare vad som händer om man gräver upp lera och lägger den i en hög. ”Den sjunker ihop och breder ut sig.” Jag har själv som barn sett detta fenomen när min far grävde fram plats för ett garage i sluttande terräng där det fanns blålera som vi sade – dvs ishavslera

I det här fallet rinner leran ner mellan stenarna som är högens stomme. Man måste ständigt ha fyllt på ny lera som runnit ner mellan stenarna under århundradernas lopp. När stenpackningen var mättad med lera gled leran ut åt sidorna och resultat syns på bilden.

Den här högen är inte utgrävd – grävledaren har uttryckligen sagt att en grävning måste göras innan man kan få veta om kullen är en grav eller plattform för ceremonier av för oss nu okänt slag.

När en lika stor platt kulle grävdes ut ända ner i botten något år senare vid Signhildsberg i Håtuna visade det sig den inte var en grav utan en tingshög.

Efter minst 1200 års regn har leran brett ut sig så att högen växt ut över vägbanan så som min bild tydligt visar.

Ett konstaterande: att lera breder ut sig förstår man, om man besinnar att varje **lerpartikel har en diameter på 0,003 millimeter.**